

UDK: 27-46
27-584.5
2-184.6
Pregledni rad
Priljeno: svibanj 2010.

Drago ŽUPARIĆ
Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
J. Stadlera 5, BiH – 71000 Sarajevo
carus@bih.net.ba

ODGOJ I BIBLIJA - PREMA LJUDSKOJ I VJERNIČKOJ ZRELOSTI

Sažetak

*Čovjek je po svojoj biti stvorenje, ali i stvaralac po svom djelovanju, čime dotjeruje svoj moralni lik. Ljudska zrelost uvjet je i za kršćansku zrelost. Ovim naslovom autor se na sažet način bavi temom odgoja i Biblije te pitanjem što karakterizira ljudsku i vjerničku zrelost u svjetlu pisane Božje riječi. Rad je potkrijepljen nizom citata iz Staroga i Novoga zavjeta. Imajući pred sobom slušatelje koji su katolici, imao je u vidu da su također odgojitelji, te da i sami trebaju poticaj da budu što zreliji ljudi i vjernici. Svaka osobnost upućuje na ljudsko sazrijevanje prema vlastitom identitetu i integritetu, a zreloom postaje tek ako je kompletna, cjelovita, jedinstvena i samostalna. Zrelost je dinamičan pojam koji uključuje razvitak i težnju prema punini, a punina opet podrazumijeva dozrijevanje. Potpuna zrelost mora biti i tjelesna i duševna. Ljudska zrelost nije **nikada** završen niti savršen proces, pa stoga i postoji dužnost usavršavanja. U tu sferu smješta se milost koja se „utjelovljuje“ u konkretnu ljudsku zbilju. Zrelost pretpostavlja i duhovni napredak. Kršćanska zrelost je promjena koju obično nazivamo svetost ili savršenstvo. To je relativna i dinamična punina na putu rasta, gdje se ostvaruje jedinstvo života i zauzetost.*

Ključne riječi: odgoj, kršćanska zrelost, vjernička zrelost, milost.

Uvod

Pristup Svetom pismu jedan je od čimbenika pokoncilskog razdoblja koji pogoduje duhovnoj obnovi. Zahvaljujući tome, vjernici mogu crpsti iz Biblije kao izvora duhovnog života. Međutim, potrebno je prihvaćati SP „ne kao riječ ljudsku, nego kakva uistinu jest, kao riječ Božju“ (1 Sol 2,13). Katolički učitelji su čuli za II. vatikanski sabor, za *Dei Verbum* (dogmatsku konstituciju o Božjoj Objavi), i za *Lectio divi-*

na (Božansko čitanje ili štivo). Možda je, ipak, glavni problem što je zanimanje za Bibliju u kršćanskom obrazovanju danas još uvijek po slobodnom izboru, iako bi trebalo biti na prvome mjestu. Ovo razmišljanje¹ ima za cilj pokazati u glavnim crtama što Biblija kaže o odgoju, odnosno kako su se Židovi nadahnjivali nad Biblijom i crpili iz nje mudrost za životno usmjerenje, u čemu je specifičnost kršćanskog odgoja, kakvu ulogu u odgoju ima milost Kristova,² te na koncu koje su karakteristike ljudske, odnosno vjerničke zrelosti. Nije moguće ovim člankom posvetiti se svim detaljima pojedinih izabranih područja (obitelj, otac, majka, dijete...), nego pregledno prikazati određene teme kroz prizmu Biblije, ne ulazeći previše u hermeneutika³ promišljanja na široj razini.

1. Biblija i odgoj u vjeri

Bibliji možemo pristupiti kao književnom djelu, kao povijesti Izraela, ali i kao izvornoj knjizi teoloških obavještenja, odnosno izvoru kršćanskog vjerovanja. Da bi se Biblija mogla koristiti za odgoj u vjeri, traži se barem: *vjera u Božju Riječ; poznavanje Biblije prema zahtjevima zdrave znanstvene kritike* (tj. koristiti se pouzdanim komentarima); *praksa izravnog i praktičnog pristupa Svetoj knjizi*, što znači govoriti o Bibliji, u skladu s pogodnom metodom za mladog čovjeka.

Biblija nije „stvar iz prošlosti“, već još uvijek zadržava svoju suvremenost te ima praktične ciljeve: vodi ljude k Isusu (Iv 20,30-31;

- 1 Predavanje održano 19. travnja 2010. na *Susretu ravnatelja i ravnateljica osnovnih i srednjih škola*, u prostorijama KŠC „Sv. Pavao“ u Zenici, u organizaciji *Katehetskog ureda Vrhbosanske nadbiskupije*.
- 2 Vezano za *milost* u KKC stoji sljedeće: „Milost je *naklonost, ničim zaslužena pomoć* koju nam Bog daje da bismo odgovorili njegovu pozivu: da postanemo sinovi i kćeri Božje, posinci, sudionici božanske naravi i života vječnoga“, (1996.). „Milost je *sudjelovanje u Božjemu životu*; ona nas uvodi u intimnost trojstvenoga života. Po krštenju kršćanin sudjeluje u milosti Krista koji je Glava svoga Tijela“, (1997.). „Milost Kristova je nezaslužen dar kojim nam Bog dariva svoj život, što nam ga u dušu ulijeva Duh Sveti da je ozdravi od grijeha i posveti. To je *posvetna (posvećujuća) ili pobožanstvenjujuća milost*, koju primamo na krštenju. Ona je u nama izvor djela posvećenja“, (1999.). Vidi još, A. BENI, „Grazia“, *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, Pietro Rossano, Gianfranco Ravasi, Antonio Girlanda (ur.), Edizioni San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano) 1988., 602.
- 3 *Hermeneutika* je znanstvena disciplina o razumijevanju, pravilnom tumačenju ili interpretaciji osobito starih tekstova (napose Biblije), pisanih dokumenata i izvora, da bi se došlo do otkrivanja i interpretacije izvornog smisla nekog teksta. Dolazi od grčke riječi ἡρμηνευτική τέχνη = *vještina tumačenja*. U kršćanskoj tradiciji pojam označuje teološku disciplinu koja postavlja pravila i metodu za ispravno tumačenje Biblije. Anto MIŠIĆ, „Hermeneutika“, *Rječnik filozofskih pojmova*, Verbum, Split, 2000., 108.

5,39.46; Lk 24,27; Dj 10,3; Jak 1,21; 2 Tim 3,15), postavlja nas u vezu s Bogom, osposobljava za borbu (Ef 6,17, Heb 4,12; Mk 12,28-34; Mt 19,16-22; 22,23-33; 2 Tim 1,14; 2,2), usmjeruje naše ponašanje (1 Tim 1,18.19; 3,16; Jak 1,22; Mt 7,24-27; Fil 2,13). Biblija još uvijek govori današnjim mladima, njihovu životu, problemima, odgovara na njihova pitanja, iako se na prvi pogled ne čini da govori mladima današnjice, budući da je biblijski jezik drukčiji nego inače. Stoga je nužno da se Biblija i mladi ljudi okupe na zajedničkoj osnovi koja glasi: biti čovjek stvorenja na ovom svijetu s pitanjima o smislu i potrazi za srećom.

Biblija se pojavljuje kao govor o ljudima s konkretnim životnim problemima, odgovara na osnovne ljudske potrebe (Pnz 6,24), poteškoće, nadanja, i naravno također uključuje viđenje kako Bog i vjera u njega sudjeluju u njihovim traženjima i rješenjima. U Bibliji susrećemo muškarce i žene koji su pronašli odgovor u Bogu. Tu su i mladi koji su našli rješenje za sebe. U oba slučaja ona je ključ tumačenja života. Dakako, s obzirom na Bibliju trebamo prevladati teškoće jezika i kulturološkog ambijenta koji više nije naš.

2. Strah Gospodnji – utemeljenje židovskog odgoja

Među Židovima nalazimo „mudrosni“ tip obrazovanja. Židovska „mudrost“ je duboka, s temeljnim vjerskim značenjem. Kako na Istoku općenito, tako je i u Bibliji mudrost praktična znanost o životu, mudrosti, moći rasuđivanja, razboritosti, pravednom životu, pa čak i profesionalnoj vještini. Ali prije svega mudrost je razumijevanje Božje volje, koja pomaže organizirati život na način da se sviđa Bogu. Tako shvaćena, mudrost je dobro koje treba „kupiti“, a ne propustiti ga. Sredstvo za postizanje toga je poštovanje Božjega zakona. Bog daje mudrost onima koji ga zaištu u molitvi, kao što je učinio i sa Salomonom. Mudrost vodi do spasenja, kao i ludost (tj. opačina, grijeh) što vodi u propast. Mudrost dolazi od Boga, traži Boga. *Strah Gospodnji* škola je mudrosti, početak znanja:

- Strah je Gospodnji početak spoznaje, ali ljudi preziru mudrost i pouku (Izr 1,7);
- Gospodnji strah početak je mudrosti, a razboritost je spoznaja Presvetog (Izr 9,10);
- Strah je Gospodnji škola mudrosti, jer pred slavom ide poniznost (Izr 15,33);
- A potom je rekao čovjeku: Strah Gospodnji – eto što je mudrost; `Zla se kloni` - to ti je razumnost (Job 28,28);
- Početak mudrosti strah Gospodnji! Mudro čine koji ga poštuju. Slava njegova ostaje dovijeka! (Ps 111,10).

Povijest Izraela pokazuje potrebu straha Božjeg,⁴ što za Židova odgovara onome što mi zovemo religija. To je istodobno *izvor* i *vrhunac* duboke religijske mudrosti, u kojoj se odvija međusobni odnos s Bogom Saveza, tako da se poklapaju strah i ljubav, poslušnost i povjerenje. Dar straha Božjega usko je povezan s pobožnošću. Taj strah nije ropski, nego sinovski strah, tj. zabrinutost da se ne povrijedi oca svojim neposluhom. Strah Božji izvire iz ljubavi, pa je stoga riječ o sinovskom strahu.

- Ima li koga da se boji Jahve? On će ga poučiti kojim će putem krenuti. Duša će mu u sreći počivati, a potomci će njegovi zaposjesti zemlju. Prisan je Jahve s onima koji ga se boje i Savez svoj objavljuje njima (Ps 25,12-14);
- Čujmo svemu završnu riječ: „Boj se Boga, izvršuj njegove zapovijedi, jer – to je sav čovjek.“ (Prop 12,13).

Pravi mudrac *zna* i priznaje da je samo Bog uistinu mudar: njemu se povjerava i ovisi o njemu. Bog je jedini veliki pedagog naroda u Bibliji. U Starom zavjetu prototip učitelja je Bog,⁵ a odgoj se smatra poslanjem što ga je Bog tijekom vremena povjeravao patrijarsima, sucima, kraljevima, svećenicima i prorocima. Tako, odgoj prima vrijednost Božjim autoritetom i sankcijom. Slušati Jahvu, mudrost je Izraela. Za Židova je učenje Biblije (Biblija u smislu Hebrejskog pisma) divna manifestacija Božje volje na svim područjima života. Biblija ili *Tora* (hebrejska riječ koja znači „nauk“) nauk je *par excellence*, koji ima za cilj odgojiti ljude da budu spremni postati odgojiteljima drugih ljudi, moralan vodič drugim narodima. Ukratko, Biblija je glavni i najopsežniji odgojni alat judaizma; više je nego sustavno odgojna teorija u kojoj se nalazi pravi način života.

3. Svrha odgoja prema Bibliji

Osobe koje su imale zadatak poučavati narod bili su:

a) *Svećenici i leviti* posvećeni vjerskoj službi u svetištu, gdje su prinosili žrtve u ime cijele zajednice, te su imali zaduženje promovirati živu vjeru kod naroda, vodeći ga poznavanju i održavanju Zakona (Lev 10,11; 2 Ljet 17,7-9; Hag 2,11; Pnz 31,10-13).

4 Usp. Salvatore A. PANIMOLLE, „Amore“, *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, Pietro Rossano, Gianfranco Ravasi, Antonio Girlanda (ur.), Edizioni San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano) 1988., 46.

5 U Pnz 8,2-6 nalazimo teološku interpretaciju pustinjskog iskustva. Bog je odgojitelj, što se pokazuje osobito kroz kušnje u pustinji, u kojima Izrael treba naučiti ispravan stav ponašanja prema svojem Bogu. Usp. Antonio BONORA, „Deserto“, *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, Pietro Rossano, Gianfranco Ravasi, Antonio Girlanda (ur.), Edizioni San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano) 1988., 389.

b) *Proroci*: nastojali su vratiti ljude na stare vrijednosti i ideale. Bili su Božji glasnogovornici: poruka koju su prenosili nije bila iz tradicije, već su od Boga primili poziv da budu glasnici i tumači Božje riječi. Narodu su prenosili opomene i Božja obećanja, potičući ljude na odanost, i budili nadu, ako je bilo potrebno.

c) *Mudraci*: bili su uglavnom učitelji, odgajatelji i razboriti ljudi koji su prema svojim učenicima obavljali funkcije otaca prema djeci.

Krajnji cilj prema kojemu treba biti usmjeren odgoj je stjecanje same mudrosti. U Bibliji nije samo mudar onaj koji je vješt u svojem radu, odnosno koji je puno studirao i ima puno znanja, već tko je mudar u svakom pogledu, tko je u mogućnosti živjeti i vrednovati stvari razumno i pravedno, tko zna kako se dobro povezati s drugima, koji nastoji razumjeti Božju volju i držati njegov zakon. Isus kaže: „Blago onima koji su gladni i žedni pravednosti“, (Mt 5,6); koji su „siromašni duhom“ (Mt 5,3) i „maleni“ (Mt 11,25).

4. Obitelj, mjesto primarnog obrazovanja

Biblijska starina nas uči kako odgoj i obrazovanje djece pripada roditeljima, koji su ih odgajali po božanskim propisima, primljenih od predaka te vjerske i nacionalne tradicije. Sam Gospodin, preko Mojsija i Arona, naredio je roditeljima da pripovijedaju djeci sretne i tužne događaje židovskog naroda „da možeš pripovijedati svome sinu i svome unuku što sam učinio Egipćanima i kakva sam znamenja izvodio među njima, kako biste znali da sam ja Jahve“ (Izl 10,2), tumačeći im svoje ideale za koje su se borili, ukazujući na velike povijesne činjenice gdje je Izrael bio protagonist. Izraelci su poticali svoju djecu da na svoje potomke prenose ono što su čuli i prihvatili, pa se taj princip prijenosa dosljedno prakticirao u židovskom narodu: Ono što čusmo i saznasmo, što nam kazivahu oci, nećemo kriti djeci njihovoj, predat ćemo budućem koljenu: slavu Jahvinu i silu njegovu i djela čudesna što ih učini (Ps 78,3-4). Za razliku od onoga što se dogodilo u drevnom Egiptu i među Asiro-Babiloncima, kod kojih se odgoj sastojao u prenošenju znanja s generacije na generaciju unutar povlaštenih klasa, Izrael poznaje temeljni odgoj za sve ljude, bez obzira na klase. U temelju židovskog odgoja bio je vjerski odgoj:

- Njega sam izlučio zato da pouči svoju djecu i svoju buduću obitelj kako će hoditi putem Jahvinim, radeći što je dobro i pravedno, tako da Jahve mogne ostvariti što je Abrahamu obećao (Post 18,19);
- Svome sinu toga dana objasni: to je za ono što mi je Jahve učinio kad sam se iz Egipta izbavio (Izl 13,8);
- Zato pazi i dobro se čuvaj da ne zaboraviš događaje što si

ih svojim očima vidio; neka ti ne iščeznu iz srca ni jednoga dana tvoga života; naprotiv, pouči o njima svoje sinove i sinove svojih sinova (Pnz 4,9s.);

- Ljubi, dakle, Jahvu, Boga svoga, i vrši u sve dane njegove naredbe, njegove zakone, uredbe i zapovijedi (Pnz 11,1s.).

U temelju židovskog odgoja bila je također dužnost prema roditeljima, kako se vidi iz tekstova:

- Poštuj oca svoga i majku svoju da imadneš dug život na zemlji koju ti da Jahve, Bog tvoj (Izl 20,12);
- Svoje se majke i svoga oca svaki bojte! Subote moje držite! Ja sam Jahve, Bog vaš! (Lev 19,3);
- 'Proklet bio koji vrijeđa oca svoga i majku svoju!' - I sav narod neka reče: 'Amen!' (Pnz 27,16);
- Poslušaj, sine moj, pouku oca svoga i ne odbacuj naputka svoje majke! (Izr 1,8).

Stari zavjet otkriva da je upotreba Pisma bila dovoljno široka. Izraelcima je naređeno da napišu božanske zapovijedi na dovratnicima kuće svoje i na vratima svojim! (Pnz 6,9). Mojsije je naredio da se jasno napiše zakon na ploče, kako bi svatko mogao čitati (Pnz 27,1-8).

5. Odgoj djece prema Bibliji

U starozavjetno doba djeca običnih ljudi nisu pohađala škole. Otac ili majka učili su djecu svakodnevnim vještinama te im tumačili Zakon i vjerske blagdane. Iz Izr (i drugih knjiga pod nazivom „mudrosne“) znamo da se učenje odvijalo po utvrđenim pravilima. Treba imati na umu da pridjev „vjerski“ ovdje nema ograničeno značenje jer javni i privatni život Židova je spojen s vjerskim životom; dakle, 'vjerska pouka' pokriva cjelokupan odgoj.

5.1. Uloga majke

Majka je imala ključnu ulogu u ranim godinama djeteta. Bila je zadužena za njegov odgoj čak i nakon što je dijete od prsiju odbijeno i naučilo hodati. Od majke dijete je dobivalo prve lekcije, pogotovo moralnog karaktera, i vođeno je njezinim savjetima tijekom adolescencije i mladosti:

- Sine moj, čuvaj zapovijedi oca svoga i ne odbacuj nauka matere svoje (Izr 6,20);
- Riječ Lemuela, kralja Mase, kojima ga je učila majka njegova (Izr 31,1).

Muškarci su od pete godine pa nadalje bili pod tutorstvom svoga oca, a kod odličnijih ljudi postojali su i posebni odgajatelji/instruk-

tori (usp. Br 11,12; 2 Sam 12,25; 2 Kr 10,1-5; 1 Ljet 27,32; Iz 49,23). Odgoj je omogućavao mladom čovjeku da bude u stanju uspješno se suočiti sa životom. Stručno obrazovanje se temeljilo na prijenosu tehničkog znanja od prethodne generacije. Praktično obrazovanje što ga je pružao otac - čitanje, pisanje, računanje - dopunjavano je elementima izvan obiteljskog okruženja koje djeca mogu naučiti obiteljskim posjetom svetištima, hodočašćem u Jeruzalem i hram o velikim vjerskim i državnim svečanostima. Ženska djeca su ostajala pod nadzorom majke do dana vjenčanja, učeći od nje upravljati kućom (Izr 31,10-31) i svladavati domaća umijeća, poput: predenja, tkanja i kuhanja (Izl 35,25-26): Tamara... uze... brašna, umijesi ga, načini kolače... te ih ispeče (2 Sam 13,8).

5.2. Uloga oca

Vjerski i čudoredni odgoj zasluživao je posebnu pozornost, što je na brizi imao otac, upućujući dijete u Mojsijev zakon (Post 18,19; Izl 20,s; Pnz 12,2s), pripovijedao o veličanstvenim djelima što ih je Gospodin izveo u prilog svojega naroda, tumačio je značenje blagdana, vjerskih običaja i posvećenih predmeta (Izl 13,18; Pnz 4,10; 6,7.20; Izr 4,3-4).⁶ Djeca su inače provodila mladost u svojoj djetinjoj radosti i igri.

Uz učenje Zakona muškarci su obično izučavali neki zanat.⁷ Prije babilonskog sužanjstva u Izraelu nije bilo osnovnih škola. Pojedinci su naučili čitati i pisati od posebnih učitelja koji su za to bili plaćeni. Nakon babilonskog izgnanstva, obrazovanje se enormno proširilo. Učenje je postupno zamijenjeno strožim vjerskim odgojem na temelju *Zakona*.⁸ U Jeruzalemu je bila hramska škola za vjerski odgoj (Mt 21,23, Lk 2,46; 18,20; 20,1; Mk 14,49; Iv 18,20), gdje su dječaci mogli do nogu učenog rabina (koji je sjedio na stolici, što je razlog Pavlu da je spravom mogao reći kako je odgojen do nogu Gamalielovih)⁹ upijati veća znanja.

U Isusovo vrijeme postojale su škole i kraj *sinagoga* (bogomolje i mjesto učenja u isto vrijeme), gdje su *rabini* (pismoznanci i učitelji

---

6 Usp. Adalbert REBIĆ, *Biblijske starine*, KS, Zagreb, 1983., 96.

7 Tako je apostol Pavao, iako je učio u školi Gamaliela, jednog od najpoznatijih židovskih rabina, izučio šatorski zanat (Dj 18,3; 20,34; 1 Kor 4,12; 2 Sol 3,8), da može imati sredstva za uzdržavanje.

8 Ono što zovemo *Petoknjžje*.

9 U školi slavnoga učitelja Zakona Gamaliela Pavao je postigao teološku izobrazbu: „Ja sam Židov, rođen u Tarzu cilicijskom, ali odrastao u ovom gradu, do nogu Gamalielovih odgojen točno po otačkom Zakonu; bijah revnitelj Božji kao što ste svi vi još danas“. (Dj 22,3).

Zakona) redovno poučavali Sveto pismo (a kasnije i *Talmud*¹⁰) i pouku dijelili *gratis*, budući da su za svoj život imali novac od obrta koji su obavljali (usp. primjer sv. Pavla). S navršenom 13. godinom dječak je morao vršiti sve Mojsijeve zakone (Lk 2,42), postao je *bar micvah* – sin Zakona, i smatrao se već vjerski punoljetnim. Ženidbom muškarca prestala bi očeva vlast nad njime.

6. Kršćanstvo i odgojna praksa

Kršćanska vjera uvela je u zapadnu kulturu nov pogled na čovjeka, što je generiralo pedagoškom teorijom u doprinosu na razini misli. Tako je Antonio Rosmini¹¹ napisao: „Može se reći da je prava ideja ljudskog odgoja klijala i procvala u kršćanskom svijetu.“¹² Ulaskom u zapadni svijet kršćanstvo je postalo svjesno odgojnog problema, kako je inače uvijek bilo u grčkoj misli. Ta svijest je očito izrasla u sukobu između sofista i Sokrata, tj. na sukobu suprotstavljenih pedagoških teorija i odgojnih metoda mladih ljudi. Ukratko, taj sukob je bio kao sukob između „pedagogije pristanka“¹³ (zastupali sofisti) i „pedagogije unutarnjeg učitelja“ (zastupao Sokrat).

Prema Sokratovoj pedagogiji, koji je inače sve svoje istraživanje i ispitivanje radikalno usmjerio na čovjeka, odgoj se sastoji prije svega u brizi o sebi, što danas može zvučati kao poziv na neku vrstu

---

10 *Talmud* (od hebr. glagola *lmd* = učiti) je najveća zbirka rabinskih komentara *Petoknjižja* i židovskog poslije biblijskog učenja, vjerskog, liturgijskog i pravnog. Zbirka zakona i tumačenja najstarijih pismoznanaica i njihovih škola. Usp. RE-BIĆ, *Biblijske starine*, 10.

11 A. Rosmini, svećenik, redovnik, mislilac i pisac s više od 100 napisanih djela. Rođen je 1797. godine u pokrajini Trento. „Veliki svećenički lik i čovjek kulture, kojega je pokretala gorljiva ljubav prema Bogu i prema Crkvi. Svjedočio je krepost milosrđa u svim njezinim dimenzijama i na visokoj razini. Osobito ga je učinila poznatim velikodušna zauzetost u onome što je on nazivao „intelektualno milosrđe“, tj. u pomirenju razuma s vjerom.“ *Papin nagovor uz molitvu Anđeo Gospodnji*, nedjelja, 18. studenoga 2007. http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/angelus/2007/documents/hf_ben-xvi_ang_20071118_hr.html, (18.4.2010.).

12 Antonio ROSMINI, „Dell'educazione cristiana“, *Opere 31*, CN ed., Roma, 1994., 225.

13 Pretpostavka da nema istine o čovjeku, nego se sve svodi na socijalne konvencije. Za sofista odgoj se sastoji u tome da mladi čovjek bude sposoban postići društveni konsenzus o svojim prijedlozima. Danas možemo reći: obrazovati znači formiranje / informiranje mladih da budu priznati u društvu. Društveno priznanje danas znači „znati činiti“; međutim, u vrijeme sofista značilo je „znati govoriti“ na način koji je u stanju uvjeriti one koji su slušali, potpuno zanemarujući istinu od sadržaja.

*solipsističkog*¹⁴ vraćanja u sebe. Sokrat je znao da se čovjek mora rađati, da mora doći do punine [= dobra]: odgojitelj je u tom procesu primalja,¹⁵ koja ne začinje i ne proizvodi, već pomaže čovjeku da uđe u stvarnost koja je puna sebe. Sokrat je, dakle, imao neusporedivu zaslugu da je odgojna djelatnost uhvatila korijene u antropologiji, tj. u viziji istine o čovjeku.¹⁶ Etičko učenje je središnji problem Sokratove filozofije, koji je tvrdio da čovjeka ne određuje samo zapažanje, nego prije svega um, osjećaj dužnosti, moral i svijest. Za Sokrata je najviša vrlina znanje, pa zbog toga pridaje veliku važnost odgajanju mladih. Uz znanje važne vrline su: umjerenost, samosvladavanje, usavršavanje, poštovanje zakona i drugo.

Odgoj je u punom smislu, dakle, znanost koja se kreće u dvojnog području antropologije i teologije, budući da ima za svoj objekt znanje i formaciju cijele osobe, koju treba dovesti (lat. *educere* = *izvesti, povesti, podići, odgojiti*) do njezine pune zrelosti u psiho-fizičko-duhovnom smislu, kako pojedinca, tako i kao člana ljudske zajednice, kao vjernika koji iz svoje vjere crpi svjetlost i smjernice za proces čiji je cilj zagrobni.

Imajući na umu odgoj za ljudsku zrelost i držeći se svojih uputa za prikladan odgoj onih koji će odgajati narod Božji, Crkva poziva: „Neka se savjesno održavaju načela kršćanskog odgoja i neka se prikladno upotpune novijim spoznajama zdrave psihologije i pedagogije.“¹⁷

6.1. Pravi odgoj (παίδεια)

Apostol Pavao, veliki evanđelist pogana, umeće kršćansku poruku u ovoj perspektivi.

Kršćani su sposobni kreposno živjeti u sadašnjosti s nadom u budućnost, zahvaljujući Božjem spasiteljskom djelovanju ostvarenom

14 *Solipsizam* je filozofsko mišljenje da postoji samo subjektivno *ja*, a objektivni svijet je samo sadržaj njegove svijesti; sebičnost, egoizam. Usp. Bratoljub KLA-IĆ, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1990., 1249.

15 Platon u *Teetetu* (150c) stavlja u usta Sokratu sljedeće: „Bog me sili da obavljam primaljsku službu, a uskratio mi je da rađam“. Time je epigramatskom oštrinom uhvaćen smjer Sokratova djelovanja. Aristotel u *Metafizici* kaže da je Sokratovo istraživanje stajalo u okviru njegove zaokupljenosti čudorednim vrednotama: *περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς πραγματευομένου*. Werner Jaeger je u svojoj knjizi *Paideia* pokazao kako je Sokrat dotada nečuvenom odlučnošću na svojoj tablici vrijednosti čovjekovu dušu stavio na najviše mjesto. Etičku vrijednost doživljavao je kao apsolut i kao bezuvjetni zahtjev stavio ju je u središte etičke svijesti. Usp. Albin LESKY, *Povijest grčke književnosti*, Golden marketing, Zagreb, 2001., 492-493.

16 Usp. *Alcibiade Maggiore* 128 E 129B.

17 *Optatam totius* 11.

po Kristu.

„Pojavila se doista milost Božja (ἡ χάρις τοῦ θεοῦ), spasiteljica svih ljudi; odgojila nas (παιδεύουσα) da se odrekemo bezbožnosti i svjetovnih požuda te razumno, pravedno i pobožno živimo u sadašnjem svijetu, iščekujući blaženu nadu i pojavak slave velikoga Boga i Spasitelja našega Isusa Krista. On sebe dade za nas da nas otkupi od svakoga bezakonja i očisti sebi Narod izabrani koji revnuje oko dobrih djela“. (Tit 2,11-14).

Iz teksta je vidljivo kako se personificira božansko svojstvo, Božja „milost“ ili „naklonost“. Sukladno tome, Krist postaje povijesno aktualiziranje - „Božja spasiteljska milost“. Taj spasenjski dar nije samo za neke, nego za „sve ljude“. Bog ispunjava vjernicima ono što je u grčkorimskom društvu smatrano od velike važnosti – pravi odgoj (παιδεία). Taj odgoj stoji nasuprot „bezbožnosti“ promovirajući krepostan život.¹⁸ Pavao, dakle, pripisuje Božjoj milosti odgojnu funkciju, pri čemu je također vidljivo prožimanje teologije i etike u Novom zavjetu. Središnja ideja kršćanstva, kada je u pitanju odgoj, jest ta da je odgojni rad čovjeka djelo *milosti*. Dakle, intervencija samoga Boga odgaja čovjeka. Odgojni rad milosti ima dvije osnovne dimenzije:

- negativni vid „odgojnog procesa“ sastoji se u odbacivanju onoga što apostol naziva „bezbožnost i zle želje“ (ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς¹⁹);
- pozitivni vid Pavao identificira s kreposnim življenjem u ovom svijetu, čekajući slavnu pojavu Krista. Kroz kreposnu trijadu Pavao izražava idealno vladanje kršćanina prema sebi, bližnjemu i Bogu: *razumnost* (σωφρόνως) je jedan od zahtjeva upućenih vođama, starcima i mladim ženama (usp. Tit 1,8; 2,2.5); *pravedan* život (δικαίως) podrazumijeva sklad s Božjim zahtjevima, a *pobožan* život (εὐσεβῶς) stoji nasuprot bezbožnosti (ἀσέβειαν).

Dublje značenje tog Pavlova teksta je u sljedećem: odgojno djelo milosti je obnoviti ljudsku osobu u skladu s cijelom istinom, koja je narušena grijehom, ali i pozvana živjeti dobro u ovom svijetu, očekujući budući život. Drugim riječima: kršćanska παιδεία (παιδεύουσα = odgojila nas je) sastoji se u rekonstrukciji osobe u njezinoj istini.

U skladu s grčko-sokratskom vizijom odgojiti čovjeka znači dovesti ga dotle da bude sam. Kršćanska objava je naučila čovjeka cjelokupnoj istini u kojoj mora biti obnovljen, a ta je obnova isključivo djelo Božje milosti i slobode pojedinca: „Ja zasadih, Apolon zali, ali Bog dade

18 Usp. R. A. WILD, „Le Lettere Pastoralì“ (Tito), *Nuovo Grande Commentario Biblico*, [56:21], 1172.

19 Izraz κοσμικὰς (svjetovne požude) u Tit 2,12 nije moralno obojen, ali uslijed novozavjetnog načina upotrebe imenice, κόσμος poprima etičko pojmovno značenje svijeta odvojenog od Boga. Usp. Donald GUTHRIE, *Pavlove poslanice Timoteju i Titu*, DV, Novi Sad, 1983., 183.

rasti. Tako niti je što onaj tko sadi ni onaj tko zalijeva, nego Bog koji daje rasti...Jer Božji smo suradnici: Božja ste njiva, Božja građevina“ (1 Kor 3,6-7.9). Definicija, dakle, kršćanskog pedagoga je: suradnik [milošti] Božje.

Ljudska osoba je nerazdvojivo *jedinstvo*, koje u odgojnoj djelatnosti svakog aspekta osobnosti zaslužuje posebnu pozornost, i omogućuje da se u središtu same osobe nađu svi parcijalni ciljevi. Dakle, kršćanska vizija o čovjeku, između ostalog, predstavlja se karakteristikom jedinstva ljudske osobe, što znači: 1) Jedan je „model“ na koji je Stvoritelj mislio o ljudskoj osobi: Isus Krist. Put koji čovjek treba prijeći da se obnovi u istini je Isus Krist (*causa formalis*);²⁰ 2) Jedan je krajnji cilj, koji čini najviše dobro ljudske osobe: vječni život u Kristu. Kršćanska vizija o čovjeku otkriva mu temeljno usmjerenje života (*causa finalis*);²¹ 3) Jedan je aktivni princip koji izgrađuje ljudsku osobu u cijelosti: volja podređena i potpomognuta milošću da bi se slijedila istina. Augustin ističe važnost volje za čovjekov život. Ona je izbor i odluka nezavisna od razuma: Ljudi su njihova volja, rekao je sv. Augustin (*causa efficiens*).²²

Na temelju te vizije čovjeka, kršćanstvo je razvilo kršćansku pedagogiju, koja se sastoji u postignuću savršenstva cijele *osobe* kod mladog čovjeka; karakter nekršćanske pedagogije teži određenoj vrsti savršenstva samo *prirode*, koja se tiče – tako reći – samo nekih dijelova čovjeka.²³ Cjelokupno providonosno djelo Božje ima kao predmet voditi čovjeka do savršenstva ljudske osobe kao takve: „Njega mi navješćujemo, opominjući svakoga čovjeka, poučavajući svakoga čovjeka u svoj mudrosti da bismo svakoga čovjeka doveli do savršenstva u Kristu.“ (Kol 1,28).

6.2. „Za slobodu nas Krist oslobodi“ (Gal 5,1)

Apostol Pavao jedini je novozavjetni pisac, uz Ivana, koji u svojoj teologiji ima izgrađenu antropologiju, dok svi ostali u prvi plan stavljaju povijest spasenja, promatrajući pojedinca uglavnom samo kao člana

20 *causa* - (lat. = uzrok), *causa est principium influens esse in aliud* = uzrok je počelo koje utječe ne bitak nečega. Uzrok je ono što stvarno i pozitivno utječe na neko biće čineći ga u određenom smislu ovisnim o sebi. Aristotel i skolastika razlikuju četiri vrste uzroka: formalni, materijalni, djelatni i svršni. *Formalni uzrok* (*causa formalis*) je ono čime se tvorivo bića podvrgava zamisli koja upravlja djelovanjem proizvodnog uzroka. To je unutarnja zbiljnost po kojoj neka stvar jest ono što jest.

21 *Svršni uzrok* koji djeluje svojom dobrotom.

22 *Djelatni uzrok* koji utječe svojim djelovanjem.

23 Antonio ROSMINI, *Antropologia sopranaturale*, I; Opere 39, CN ed., Roma, 1983., 355, bilješka 190.

i predstavnika bilo židovstva, bilo poganstva, bilo novonastale zajednice učenika. Pavao, međutim, pred sobom ima ponajprije pojedinca i njegovo spasenje u Kristu, koje najčešće prikazuje kao oslobođenje, a kršćanski život kao život u slobodi za koju nas je Krist oslobodio (Gal 5,1).²⁴

Doprinos kršćanske vjere nije bio ograničen na teorije o odgojnoj praksi, nego je dala svoj praktični doprinos, koji se ogleda u formuli „Za slobodu nas Krist oslobodi“ (usp. Gal 5,1).²⁵ Govoriti o „oslobođenoj slobodi“, znači da je naša sloboda kao svezana, koja nije u mogućnosti ostvariti se. Ta svezanost se sastoji u teškoći/nesposobnosti da se potvrdi u i po slobodnom izboru: *Video meliora proboque deteriora sequor* – I vidim bolje i hvalim, ali za gorim idem.²⁶ Sveti Pavao govori o „sputavanju istine“ (usp. Rim 1,18).

U citiranom retku Gal 5,1 riječ je o originalnom pojmu slobode: ne o političkoj slobodi kod Grka, o stoičkoj filozofiji ili onoj shvaćenoj kao samokontroli. Pavlovo poimanje slobode je „eshatološka sloboda“ koja dolazi odozgor kao darovana sloboda. Evanđelje objavljuje i nudi tu slobodu do te mjere da vjernik pristane uz Isusa Krista. Pavao piše u tekstu Gal 5,1: „Za slobodu nas Krist oslobodi! Držite se, dakle, i ne dajte se ponovno u jaram ropstva!“ Sloboda o kojoj Pavao govori ona je koja olabavljuje sve što može biti političko i društveno uvjetovanje. Pavao je apostol slobode u smislu da se naš odnos s Bogom temelji na prihvaćanju onoga što je Bog učinio za nas u Kristu. Duh kojega nam Krist šalje, osposobljava nas da odolimo sebičnim nagonima i potiče nas živjeti poštujući druge te tako oblikovati pravo zajedništvo uzajamnog služenja.

Savršenstvo je, kako to definira kršćanski odgoj, *Kristova milost* koja djeluje na razini inteligencije i volje. U tom smislu, odgojni čin je uvijek izvan osobe: odatle proizlazi i neizbježna slabost i rizik. Međutim, apostol Pavao definira učitelja „suradnikom Božjim“. Prisutnost božanske pedagogije posreduje Crkva čije se otajstvo smješta u susret

24 Usp. Ivan DUGANDŽIĆ, „Za slobodu nas Krist oslobodi“ (Gal 5,1), *Bogoslovska smotra*, 55 (1985.), 59-70.

25 Židovi su govorili o „preuzimanju jarma Zakona“ na sebe, i vrlo je vjerojatno da su se judaisti poslužili u Galaciji takvim izrazima. Prema Pavlu, bio je to rop-ski jaram, što bez ustručavanja i kaže. Ipak, možda se negdje u svojim mislima sjećao Kristove izreke u kojoj je takvim teškim teretima suprotstavio „sladak jaram“ nasljedovanja njega samog (usp. Mt 11,30). Moguće je da riječ *ἐλευθερία* (u dativu jednine) trebamo razumjeti kao cilj ili svrhu: „Krist nas je oslobodio s ciljem zadobivanja slobode“. Usp. Robert Alan COLE, *Tumačenje Pavlove poslanice Galaćanima*, DV, Novi Sad, 1986., 122-123.

26 Publius OVIDIUS NASO, *Metamorphoseon libri VII, 20* (prijevod Tomo MARETIĆ). To kaže za sebe Medeja, ali i mnogi od nas mogu to kazati za sebe. Svi znamo što je bolje, iako to uvijek ne činimo.

odgajnika i odgajatelja. Temeljni doprinos što ga kršćanska vjera daje odgojnoj praksi dar je Kristove milosti, posredovan međuljudskim susretom. U tom svjetlu, kršćanstvo je pridonijelo odgoju i dostojanstvu: suradnja sa samim Bogom.

Za crkvenu zajednicu važna su svojstva ljubavi, koja je: velikodušna, dobrostiva, ne zavidi, ne nadima se, ne traži svoje, raduje se istini. To su vrline nužne za život u obiteljskoj, župnoj i ljudskoj zajednici. Ljubav je svojstvena ljudskoj i vjerničkoj zrelosti. Zato Pavao suprotstavlja duhovno razdoblje nejačeta (νήπιος) očekivanom stanju zrelosti ili savršenosti: Kad bijah nejače, govorah kao nejače, misljah kao nejače, rasuđivah kao nejače. A kad postadoh zreo čovjek, odbacih²⁷ ono nejačko. (1 Kor 13,11).

6.3. Na sliku Kristovu: cilj naše duhovne zrelosti

Što je cilj duhovne zrelosti?²⁸ Što bi to bio prepoznatljivi znak kršćanina, kristovca, pripadnika njegova naroda? Prema SP biti „slični slici Sina njegova“ (Rim 8,29), značilo bi da je osoba: strpljiva, ne ljuti se, nije negativac niti kritizer, oprašta svima, o svakome govori samo istinu, ima osmijeh za svaku prigodu, prema svima jednako postupa, izbjegava društvo nevjernika, osuđuje ljude bez etičkih i moralnih načela, o svima govori dobro, izbjegava svaki sukob, sa svima je u miru. Važno nam je dobro promotriti te karakteristike, jer u protivnom, ako nismo pažljivi, mogli bismo napraviti pogrešku misleći da je naš Gospodin poput kipa „Dobrog Pastira“ koji stoji u javnom parku.

Nadalje, poslanica Heb, govoreći o duhovnoj utrci, uči nas što znači sazrijevati kao kršćanin i kako ostvariti taj zadatak. Bog je po-

---

27 Komentirajući riječ *odbaciti* (perf. *κατήργηκα* < *καταργέω*), L. Morris kaže kako Pavao želi jednostavno reći da djetinjasto u čovjeku naprosto prolazi tijekom vremena. Upotrijebljeni glagol izražava odlučnost da čovjekom ne ovladaju djetinjasti stavovi. Budući da je glagol u perfektu, time se izriče Pavlovo konačno odbacivanje djetinjarije. Usp. Leon MORRIS, *Tumačenje Prve Pavlove poslanice Korinćanima*, DV, Novi Sad, 1984., 176-177.

28 *Duhovna zrelost*: „Nezreo čovjek je isključiv. (Mladost i nezrelost nisu udaljeni pojmovi.) Vidi samo jednu, dostupniju stranu. Druga strana ostaje nevidljiva i zato isključena. Za vidljivo, njemu istinito, spreman je poginuti, ili ubiti. Prolazak godina ne znači nužno i odrastanje... Zreo, odrastao čovjek je otvoreniji za drugoga. Spreman je nadići zidove koji ga dijele od drugoga. Nema više potrebe suditi drugoga. Dopušta drugome da bude ono što jest, i prihvaća ga takvim. Ima dovoljno vlastitog iskustva da zna kako drugi nije uvijek onakav kakav na prvi pogled izgleda, da su često preko biti navučene maske kojima drugi štiti rane svoje duše. Zrelost se očituje u prijemljivosti i univerzalnosti. Jednodimenzionalna osoba je sebi teška, a okolini nepodnošljiva.“ <http://gio.mojblog.hr/p-duhovna-zrelost/130042.html>, (17.4.2010.).

stavio Isusa Krista kao naš model zrelosti²⁹ i kao ono što se nadamo ostvariti. Kao što djeca moraju stasati do odrasle dobi, tako i kršćani moraju rasti do svoje zrelosti – to je proces za koji je potrebno vrijeme. Dok rastemo, naša zrelost se dokazuje našom ljubavi prema drugima i našem razumijevanjem Riječi. Iako se potpuna zrelost ili savršenstvo nikad neće postići na zemlji, naš je posao ipak potruditi se da je dosegnemo koliko god možemo više u ovom životu.

Bog je poslao Krista ne samo za naše spasenje već i kao našeg učitelja. Jer, ako je Isusovo djelovanje na zemlji bilo samo umiranje za naše grijehе, zašto je onda trošio vrijeme za poučavanje svojih učenika? Kršćani koji traže zrelost, uče od Krista.

„Zato i mi, okruženi tolikim oblakom svjedoka, odložimo svaki teret i grijeh koji nas sapinje te postojano trčimo u borbu koja je pred nama! Uprimo pogled u Početnika i Dovršitelja vjere, Isusa, koji umjesto radosti što je stajala pred njim podnese križ, prezrevši sramotu te sjedi zdesna prijestolja Božjega“. (Heb 12,1-2).

Posebno treba svratiti pozornost na izraz „*postojano trčimo u borbu koja je pred nama*“. Naš život je utrka, što znači da uvijek budemo u pokretu naprijed s pogledom prema Kristu, našem modelu savršenstva. *Ustrajnost* je ključ za sazrijevanje. Ono prolazi kroz naše teškoće i učenje da rastemo: „Dolikovalo je doista da Onaj radi kojega je sve i po kojemu je sve - kako bi mnoge sinove priveo k slavi - po patnjama do savršenstva dovede Početnika njihova spasenja“ (Heb 2,10).³⁰ Pretvaramo se u nova stvorenja, što je proces za koji je potrebno vrijeme.

Pisac Heb nalaže svojim slušateljima ozbiljan nalog da se ne usredotočuju samo na sebe, na vlastito, nego *jedni na druge*, što je odličan *znak sazrijevanja u vjeri*. „I pazimo jedni na druge da se potičemo na ljubav i dobra djela“ (Heb 10,24). „Poticati se na ljubav“ dio je našeg posla kao kršćanina koji treba biti potaknut, jedan od drugoga. Mladi kršćani trebaju se okoristiti učeničkim odnosom sa zrelijim kršćanima koji ih mogu voditi u zrelost.

Zadovoljstvo dovodi do kršćanske zrelosti. Došli smo do razumijevanja ako „znamo pak da Bog u svemu na dobro surađuje s onima koji ga ljube, s onima koji su odlukom njegovom pozvani“ (Rim 8,28) i „u življenju ne budite srebroljupci, zadovoljni onim što imate! Ta on je

---

29 Smatram da u riječi *zrelost* imamo ključ za pojam duhovnosti, budući da je kršćanska zrelost rast što stvara Duh Sveti u vjernicima tijekom vremena... Evo prijedloga definicije duhovnosti... Duhovnost je zreo i dozrijevajući odnos s Duhom Svetim. Usp. Charles RYRIE, "What is Spirituality?", *Bibliotheca Sacra* 126 (1969.), 205.

30 Dakle, vođa našeg spasenja okusio je smrt za svakog čovjeka i tako je *po patnjama* bio doveden *do savršenstva*. Usp. Thomas HEWITT, *Tumačenje poslanice Hebrejima*, DV, Novi Sad, 1986., 62-63.

rekao: Ne, neću te zapustiti i neću te ostaviti“ (Heb 13,5).³¹ Kao što fizička zrelost dolazi s godinama našeg fizičkog života, tako i naš duhovni život. Važne lekcije ne naučimo preko noći. Za dozrijevanje potrebno je vrijeme, učenje i spremnost. Odrastanje nije nešto što možemo učiniti sami. Svi trebamo roditelje u našem duhovnom i fizičkom životu.

6.4. Učite se od mene... (Mt 11,29)

Oni koji su sjedili s Kristom za stolom, ili koji su ga slijedili kroz izraelske maslinike, primili su od njega više nego samo biblijsko obrazovanje i učenje. Provodeći vrijeme s njime, naučili su duh i srce Zakona. Otkrili su da su moćna čuda njihova Učitelja, prispodobe i svaki njegov pokret solidarnosti, bili namijenjeni ne samo razvoju njihova mišljenja, nego i njihova srca. Malim koracima su postupno naučili ljubiti ljude više nego novac, moć ili ugled.

Muškarci i žene koji su provodili vrijeme s Isusom, vidjeli su u njemu karakter koji gradi most između neba i zemlje. U njegovim očima, vidjeli su odraz njegova nebeskog Oca. A mi danas, kroz prozore evanđelja vidimo Učitelja nad učiteljima koji okuplja oko sebe svoje učenike i govori im: blago onima koji vide svoje duhovne potrebe, koji se žaloste nad svojim egocentrizmom, koji svoja srca povjeravaju Bogu da budu na korist, (usp. Mt 5,1-10). Razlog da se dođe k Isusu i nosi njegov jaram koji je sladak, te da se uči od njega, leži u činjenici što je on „krotka i ponizna srca“, a takve je proglasio blaženim (Mt 5,5). Učenik mora učiti tijekom cijeloga života, od poniznog Isusa, koji je učitelj - uzor, personificirana *Tora* (Zakon) – prvih pet knjiga Biblije. Apostol Pavao izražava isti stav drukčijim riječima, kada piše: „Nikakvo suparništvo ni umišljenost, nego - u poniznosti jedni druge smatrajte višima od sebe; ne starajte se samo svaki za svoje, nego i za ono što se tiče drugih! Neka u vama bude isto mišljenje kao i u Kristu Isusu“. (Fil 2,3-5).³²

7. Prema ljudskoj i vjerničkoj zrelosti

Izrazom „ljudska zrelost“, koji kvalificira zrelu osobu, smatra se pojedinac koji je ostvario stupnjeviti prijelaz mentalne neorganiziranosti, što je karakteristika prvih godina života, te je postao konstruk-

31 Osnovno mjerilo za prosudbu kršćaninova karaktera je njegovo razmišljanje i život (ὁ τρόπος = način života, razmišljanja i življenja) u odnosu na novac, jer ljubav prema novcu može škoditi duhovnom životu.

32 Pavlovi etički izrazi upotrijebljeni u Fil otkrivaju duhovne slabosti u Crkvi, te istodobno upućuju na njihov univerzalni lijek zlim težnjama, koji je u prakticiranju vrline (svojstvene Pavlu) *poniznosti* (ταπεινοφροσύνη).

tivan i kreativan, pri čemu je kadar suočiti se s problemima i preuzeti odgovornost. U tom smislu zrelost je vrhunac ljudskoga života. Dijagnoza postignute mentalne i fizičke zrelosti vrlo je složena. Crte koje shematski mogu predočiti *psihološki profil* zrele osobe ogledaju se: a) u sposobnosti prilagodbe određenim uvjetima, promjenama i odgovornosti u društvenom kontekstu gdje se nalazi; b) u sposobnosti za suradnju s drugima sličnim, gdje se može podrediti planovima drugoga autoriteta, u obiteljskom i društvenom okružju; c) u sposobnosti da se specijalizira i stoga da ima povjerenja u svoje osobne mogućnosti u određenom opsegu djelovanja; d) u mogućnosti da se adekvatnom samokontrolom realno suoči sa životnim problemima.³³

Svako Božje stvorenje treba postići zrelost, budući da se čovjek ne rađa kao takav, nego stupnjevito postaje prolazeći razdoblja svojeg postojanja svakodnevnim iskustvom. I kada jednom dosegne zrelost, onda se može reći da je napokon došao do cilja što ga je Bog stavio preda nj kada ga je stvorio. Za odraslog čovjeka može se reći da je dostigao moralno i duhovno savršenstvo, pa čak i fizičko, te je uistinu postao svjestan sebe i odgovoran je za svaki čin; postigao je ravnotežu svih svojih sposobnosti kao što su razum i volja, te znade upravljati svojim instinktima. U tom slučaju za nj se zaista može reći da je dostojan zvati se *čovjekom*, ako u njemu dominira duh i ništa ne čini što nije humano. Tako se Pavao moli za Solunjane da rastu u duhovnim stvarima: „Zato i molimo uvijek za vas da vas Bog učini dostojnima poziva i snažno dovede do punine svako vaše nastojanje oko dobra i djelo vaše vjere“ (2 Sol 1,11). Zrelost na ljudskoj razini stječe se postupno, pri čemu istaknutu ulogu ima obrazovanje. Ljudska zrelost „poglavito se posvjedočuje stanovitom postojanošću duha, sposobnošću donošenja odvagnutih odluka i ispravnim sudom o događajima i ljudima“.³⁴

Međutim, to nije dovoljno, jer zrelost može biti narušena poremećenim odnosom s obitelji, pretrpljenom psihološkom traumom, često nepremostivim životnim teškoćama, bijedom, bolešću, emocionalnim poremećajima i sl. Tako čovjek može ostati kao nedozrelo voće. Dakle, intelektualni odgoj ne mora uvijek dovesti do pune zrelosti. Osoba može biti vrlo obrazovana i kulturna, ali kojoj nešto nedostaje na čuvstvenom planu, u ambijentalnoj prilagodbi, u smislu ljudskih odnosa. Ta osoba ne može se smatrati zreloom. Nedostatak zrelosti u smislu ličnosti čini osobu nepotpuno zreloom, u smislu kako ju je Stvoritelj želio. Apostol Pavao govori o dugotrajnom procesu koji vodi do

33 Usp. R. ZAVALLONI, „Maturità spirituale“, *Nuovo Dizionario di Spiritualità*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) 1985., 938.

34 *Optatam totius (Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika)* 11.

čovjeka savršena,³⁵ do mjere uzrasta punine Kristove (Ef 4,13).³⁶

II. vatikanski sabor dao je kratku i jasnu definiciju vjerničke zrelosti. Naime, govoreći o stavu Crkve prema ateizmu, *Gaudium et spes* kaže kako autentični život Crkve, odnosno njezinih članova, trebaju učiniti prisutnim Boga Oca i njegova Sina, što se postiže „svjedočanstvom žive i sazrele vjere, to jest vjere koja je tako odgojena da može jasno prozreti teškoće te ih nadjačati“.³⁷

7.1. Uloga odgojitelja danas

Božanska providnost, ili plan po kojem Bog vodi svoje stvorenje prema savršenstvu (Heb 11,40; Kol 1,28), ostvarena je kao παιδεία. Unutar toga velebnog božanskog djela smješta se dio posla kršćanskog odgajatelja - pedagoga. Nema sumnje da je svakom djetetu potreban odgojitelj i vođa koji će ga usmjeriti u unutarnji dijalog s (I)istinom, samo je pitanje kakav treba biti odgojitelj. U tom kontekstu učitelj ne treba shvaćati svoje radno mjesto samo kao mogućnost zarade mjesečne plaće nego treba biti svjestan činjenice kako je on važna spona između učenika i Istine, iz čega proizlazi odgovornost učiteljâ da svjedoče što je moralno, da se njihov život podudara sa stvarnošću (usp. lat.: *Verba movent, exempla trahunt* – Riječi pokreću, primjeri povlače za sobom). Dakle, više se postigne dajući primjer nego gubeći previše riječi.³⁸

Škola, kao „obrazovno-odgojna zajednica“, ima za cilj promicati

35 Grčka riječ εἰς ἄνδρα τέλειον (*do čovjeka savršena*) ne odnosi se na muškarca kao spol, već na zrelost osobe kao takve koja stoji u suprotnosti s malom djecom, o čemu se govori u sljedećim recima. Usp. Paul J. KOBELSKI, *La Lettera agli Efesini, Nuovo Grande Commentario Biblico*, [5:25], 1164.

36 Premda se čini da je to izrastanje do zrelosti kolektivan pojam, ipak je jasno da ovisi o sazrijevanju pojedinih članova u Crkvi. Usp. John Robert Walmsley STOTT, *Tumačenje Pavlove poslanice Efežanima*, DV, Novi Sad, 1986., 146-147.

37 *Gaudium et spes (Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu)* 21.

38 Usp. Ivan BODROŽIĆ, „Učiteljska odgovornost u svjetlu Augustinova djela *De magistro*“, *Crkva u svijetu*, 42 (2007.), 497-503. U tom kontekstu isti autor piše: „Bez autentične duhovne spremnosti kršćani koji djeluju u odgojnim ustanovama, ne mogu odgovoriti potrebama vremena. Ako u roditeljima i učiteljima učenici nemaju svjedoke duhovnog puta koji ih potiče da budu samostalni, da otkrivaju unutarnju istinu, izvrgavaju se pogibelji da postanu lake žrtve čestih i žestokih, medijskih i ideoloških borbi za čovjeka, udaljeni od stvarnih potreba i problema, a usredotočeni na sporedne i umjetno stvorene ciljeve. Odgojeni bez nadnaravne motivacije, željni samospasenja i samoprosvjetljenja, u opasnosti su da pre naglase ljudsko znanje, a zanemare odnos s Istinom koja im omogućuje sigurnu i čvrstu spoznaju, utemeljenu na unutarnjem prosvjetljenju i objavi, bez čega ne može postojati cjeloviti odgoj, koji doseže svoje savršenstvo u mjeri uzrasta punine Kristove (usp. Ef 4,13).“

rast čovjeka i građanina kroz kritički pristup kulturi. O školi se također zanimao II. vatikanski koncil, koji je dao svoj doprinos Deklaracijom o kršćanskom odgoju (*Gravissimum educationis*) riječima:

„Između svih odgojnih sredstava posebnu važnost ima škola. Ona snagom svoje misije neumorno ide za tim da izgrađuje intelektualne sposobnosti, razvija pravilno rasuđivanje, uvodi u kulturnu baštinu koja je primljena od prošlih generacija, razvija smisao za vrednote i sprema za profesionalni život. Među učenicima različitih sposobnosti i društvenoga položaja škola uspostavlja prijateljski odnos i stvara dispoziciju za bolje međusobno razumijevanje. Osim toga škola predstavlja na neki način centar u čijem naporu i uspjehu trebaju sudjelovati: obitelji, učitelji, svakovrsne ustanove koje promiču kulturni, građanski i vjerski život te država i cijelo ljudsko društvo“ (GE 5).

Ako je to priroda škole, moramo tada priznati da su oni koji rade u njoj kao učitelji po svojoj naravi i odgojitelji. Njihov zadatak daleko nadmašuje lik jednostavnog učitelja. Kao pedagog, učitelj je pozvan promicati „cjelokupnu formaciju čovjeka“, što uključuje: pripremu za njegov profesionalni život, formiranje društvenog i etičkog osjećaja, otvorenost za transcendentno i za vjerski odgoj. Ako je pak riječ o kršćanskom odgojitelju, njegov odgojno-obrazovni rad treba se nadahnjivati na kršćanskoj antropologiji, koja veoma poštuje dostojanstva čovjeka, stvorenoga na sliku Božju (usp. Post 1,26-27).

Nastavnik u školi odgaja osobe na specifičan način: *stavom i kritikom kulture*,³⁹ tj. načinom na koji živi, misli, djeluje, procjenjuje, govori o svijetu koji ga okružuje. Prijenos kulture, da bi zaslužio odgojni status, mora biti kritičan, vrednujući i dinamičan. Kršćanski pedagog, u obavljanju svojega odgojnog poslanja, ima za to bolje šanse: mogućnost korištenja evanđeoske poruke koja mu nudi ključ za čitanje i kriterij za vrednovanje kulture, te kolektivističku koncepciju *osobe* („biti u odnosu“) i odgoja.

Kršćanski učitelj, međutim, ne ograničava se samo na predstavljanje skupa vrijednosti učenicima, kao apstraktnog sadržaja dostojnog poštovanja, nego potiče mladu osobu na *ponašanje*, što uključuje: slobodu poštovanja drugih, osjećaj odgovornosti, iskrenu i stalnu potragu za istinom, kritičku ravnotežu i mir, solidarnost i uslužnost svim ljudima, osjetljivost za pravdu, svijest da je pozvan postati čim-

39 *Kultura* u širem smislu je sve ono što je stvorilo ljudsko društvo i što postoji zahvaljujući tjelesnom i umnom radu ljudi. Usp. KLAJČ, *Rječnik stranih riječi*, 765; *Kultura* u antropološkom smislu je jedinstveni skup koji uključuje svijest, vjerovanja, umijeća, moral, zakone te čovjekove sposobnosti i navike kao člana društva. Usp. Stefano DE FIORES, „Spiritualità contemporanea“, *Nuovo Dizionario di Spiritualità*, Stefano De Fiores - Tullio Goffi (ur.), Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) ⁵1989., 1520.

benikom pozitivnih promjena koje će mijenjati društvo i pridonositi izgradnji boljega svijeta. Njegov odgojni rad bit će učinkovitiji, ako se bude *timski* ostvarivao, s ostalim kolegama u bliskom odnosu sa svima onima koji su uključeni u školi, s roditeljima i drugim obrazovnim ustanovama (2 Sol 3,16). Odgojno-obrazovnu aktivnost treba shvatiti više kao kolektivno djelo, a ne kao inicijativu pojedinih nastavnika. Škola utječe na živote ljudi tim više što je u *interakciji* s kulturnim kontekstom, medijima te drugim društvenim i kulturnim institucijama u području.

Obrazovanje cijele osobe, u stvari, uključuje među svoje ciljeve i adekvatne odgovore na potrebe duha (1 Sol 5,19). U tom smislu i u toj viziji, treba se smatrati važećim svaki odgoj koji, u svojoj društveno-kulturnoj sredini, odgaja čovjeka za transcendenciju. Ljudski odgoj bi trebalo povezivati s vjerskim, tj. s osjećajem za sveto, čiji pečat čovjek nosi u svome duhu.⁴⁰

Zaključak

Zaključujem s nekoliko riječi govora Ivana Pavla II. tijekom Plenarne sjednice Kongregacije za katolički odgoj, 14. studenog 1995. Da bi zauzetost odgojitelja bila uspješna, potrebno je dobro znati svoj identitet i poslanje.

Isusove riječi „Upoznat ćete istinu i istina će vas osloboditi“ (Iv 8,32),⁴¹ referentna su točka za praćenje određenih vidova misterija odgoja. Isus stavlja u odnos dvije komponente - istinu i slobodu – za čiju se usklađenost čovjek često bori. Osoba je slobodna, kaže Isus, samo kad prepozna istinu o sebi. To naravno podrazumijeva sporost, strpljivost (2 Tim 3,10; Kol 3,12), način pun ljubavi (Rim 13,10) kroz koji se postupno može otkriti svoje pravo ja, svoje pravo lice. Samo na tom putu uklapa se lik učitelja kao onoga koji pomaže odgajanicima prepoznati istinu o sebi i da surađuju kako bi se postigla sloboda „najbolji znak božanske slike u čovjeku“ (*Gaudium et spes*, 17). U tom smislu zadaća je odgojitelja svjedočiti da istina o sebi nije svedena na projekciju vlastitih ideja i slike, nego da pokrene odgajanika na otkrivanje divne istine koja prethodi i nad kojom nema gospodstva.

A istina o nama usko je vezana uz ljubav prema nama. Samo onaj tko voli, odgaja: Bog je pravi odgojitelj, jer „Bog je ljubav“ (1 Iv

40 Usp. Andrea MERCATALI, „Educazione“, *Dizionario Enciclopedico di Spiritualità*, Ermanno Ancilli - Pontificio Istituto di Spiritualità del Teresianum (ur.), Città Nuova Editrice 21992., 869.

41 *Istina*, kada se odnosi na Isusa, znači da je on jedini put do spasenja (usp. Iv 14,6; 17,17). PHEME PERKINS, „Il Vangelo secondo Giovanni“, *Nuovo Grande Commentario Biblico*, [61:120], 1265.

4,16). To je onda središte svake odgojne aktivnosti: surađivati na otkrivanju prave slike, koju je Božja ljubav neizbrisivo utisnula u svaku osobu. Odgoj tako dokazuje da je usko povezan s pozivom, tj. otajstvom „imena“ kojim nas je Otac pozvao i „predodredio u Kristu prije postanka svijeta“ (usp. Ef 1,4).⁴² Te riječi osvjetljavaju veličinu učiteljske i odgajateljske profesije - zanimanje koje ljudi i društvo često dovoljno ne razumiju, niti adekvatno cijene. Ali, unatoč svim teškoćama i nesporazumima, ono zaslužuje da bude izabrano i življeno do kraja jer omogućuje doživjeti veliku sreću suradnje na izgradnji čovječanstva.

Učitelj bi trebao biti takav odgojitelj da osobu dovede do autonomije, koja će slobodno i odgovorno hoditi pod suncem ovoga svijeta, noseći izvornu poruku, viziju civilizacije i kulture. U tom kontekstu škola mora biti prostor u kojem se radi na izgradnji boljega svijeta i čovjeka. Ako učitelj uspije u tome, ostvarit će se ne samo kao profesionalac nego i kao duhovni otac/majka. Kršćanski, pak, gledano, njegova misija neće biti samo obrazovna već i u kontekstu širenja evanđelja. Stoga - unatoč staroj poslovice: *Quem di odēre, pædagogum fecēre / Koga bogovi mrze, učine ga odgojiteljem* - odgojni zadatak učitelja/odgajatelja jedan je od najvažnijih za budućnost društva, kao što je također rečeno u *Gaudium et spes*: „S pravom možemo smatrati da je budućnost čovječanstva u rukama onih koji budu znali budućim pokoljenjima pružiti razloge života i nade.“ (GS 31).

Svaki kršćanin mora biti duboko svjestan svojega poziva (usp. Ef 4,1) i osobne milosti, svojih mogućnosti i granica. Nije dovoljno samo pripadati Crkvi kao zajednici nego u tom okviru razvijati osobni projekt, s konkretnom zadaćom koja se traži od vjernika kao svakodnevnim kreativnim odgovorom na Božji poziv.

UPBRINGING AND THE BIBLE – TOWARD HUMAN AND RELIGIOUS MATURITY

Summary

Human beings are at their core “creations”, but at the same time creators, because they work on themselves to develop a moral character. Human maturity is the condition for Christian maturity. In this article the author deals concisely with the topic of upbringing and the Bible, focusing on what it is that characterizes human and

---

42 Dakle, Bog nas u svojim mislima stavlja zajedno s Kristom, kaneći nas učiniti svojom djecom Kristovim otkupljenjem. Ta Božja odluka izašla je iz potpuno nezaslužene naklonosti. Usp. STOTT, *Tumačenje Pavlove poslanice Efežanima*, 33-34.

*religious maturity from the biblical point of view. The article brings together many citations from the Old and New Testament. Writing especially for Catholics, the author stresses that while they are role models, they themselves also need encouragement to be mature people and mature believers. Each person tends toward human maturity, toward their own identity and integrity; and that person becomes mature when he or she is complete, integral, unique and independent. Maturity is a dynamic concept that includes development and the tendency toward fullness; and fullness presupposes the process of maturity. Total maturity must be physical and spiritual. Human maturity is **never** complete, nor is the process of maturity perfect, and therefore there is always a duty of improvement. In this area comes grace that is "embodied" in concrete human reality. Maturity also presupposes spiritual progress. Christian maturity is the change we normally call "sainthood" or perfection. It is a relative and dynamic fullness on the way of growth, where the unity of life and action is realized.*

Key words: *upbringing, Christian maturity, religious maturity, grace.*

Translation: Darko Tomašević and Kevin Sullivan